

Pojem a jeho „změny“

Hegel mluvil o „vývoji“ pojmu, a Kozák trval na tom, že pojem se nemůže vyvíjet, že se nemůže vůbec měnit, že může být jenom vyměněn za jiný (třeba blízký nebo podobný). Tady především záleží na tom, co rozumíme pod termínem „pojem“, a pak hned na tom, v jakém smyslu lze nebo naopak nelze mluvit o změnách či dokonce „vývoji“ pojmu. To je povinností každého myslitele, aby si to vyjasnil sám pro sebe a pak aby to zřetelně vyslovil pro ostatní. Pokud odlišíme pojem jako pojímající od jeho „pojatého“, tj. od jeho intencionálního „konstrukt“, musíme připustit, že pojem sám musí být do jisté míry, ale cíleně, iniciativně (a proto v přísně dodržovaných mezích) proměnlivý, plastický, ale tak, že zároveň velmi přesně dodržuje svou jednoznačnou funkčnost. Pokud bychom přirovnali „pojem“ k jakémusi vnitřnímu programu, jímž se myšlení musí řídit, má-li se řádně a přesně soustředit směrem k příslušnému „předmětu“ (případně „ne-předmětu“), pak nemůžeme trvat na naprosté nehybnosti či inertnosti pojmu ve vztahu k myšlení. Myšlení je něco tak proměnlivého a tak málo uchopitelného a tříditelného, že podmínkou jeho přesného soustředění jedním směrem musí být takový „program“, který se dokáže nejen přizpůsobit danému stavu či pochodu, procesu myšlení, ale který si zároveň ponechá, zachová a upevní svou „vládu“ nad myšlenkovými pochody, a to ta, aby dosáhl svého účelu. V tomto smyslu musíme předpokládat jakousi základní schopnost „hybnosti“ pojmu, tj. schopnost se iniciativně ujmout řízení, vedení, upravování a opravování faktických myšlenkových průběhů (pochopitelně vybraných, to ještě víc komplikuje náš problém). Pojem je tedy nejvíc podoben jakémusi „cviku“, kterým má být nacvičeno příslušné myšlenkové zaměření a soustředění jedním, a to docela určitým (maximálně určitým) směrem. Naučit se tedy myslet pojmově znamená naučit své myšlení určitým cvikům, nebo jinak řečeno, naučit se ve svém myšlení spravovat určitými návyky a nácviky, čili vytrénovat se ve svém myšlení tak, abychom si alespoň v některých případech nad ním udrželi svou kontrolu, tak jako provazochodec (nebo jiných akrobat) udrží po dlouhém cvičení kontrolu nad svým tělem a nad jeho pohyby.

(Písek, 090623-1.)